

УДК 341.1/8

А. І. Миронюк
аспірант Інституту законодавства
Верховної Ради України

РЕГІОНАЛЬНІ МІЖНАРОДНІ УГОДИ ПРО ОХОРОНУ ТА ЗАХИСТ МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Постановка проблеми. Потреба в наявності міжнародно-правового регулювання охорони морського середовища наразі пов'язана не лише з потребою його захисту та збереження загальної морської екосистеми. Але й з протидією виникненню міждержавних конфліктів з приводу його використання. Так, у 1970-ті роки Великобританія, ФРН і Ісландія вели тривалі «тріскові війни» щодо районів і квот вилову цього живого морського природного ресурсу, коли мав місце розрив дипломатичних відносин між цими державами, а обидві сторони застосували військово-морські сили. Досить частими є збройні конфлікти між державами через неживі природні ресурси на суходолі: Чаду з Лівією в 1970-ті роки через полосу Аузу, що містить поклади урану, Ірану з Іраком у 1980-ті роки через поклади нафти, Іраку з Кувейтом через спільне родовище нафти у 1990-х роках і так далі.

На сьогоднішній день забруднення морського середовища є однією з основних проблем міжнародного морського права, оскільки саме море є надбанням людства, його життєдайною артерією. На міжнародному рівні захист моря від забруднення здійснюється за допомогою міжнародних договорів універсального характеру, таких як Міжнародної конвенції про запобігання забрудненню із суден 1973 р. із протоколом, який змінює її, від 1978 р. (МАРПОЛ 1973/1978/, Конвенції про запобігання забрудненню моря в результаті захоронення відходів та інших матеріалів 1972 р., Конвенції про втручання у відкритому морі на випадок аварій, які загрожують забрудненням нафтою 1969 р., Конвенції про цивільну відповідальність за збитки, від забруднення нафтою 1969 р. та ін. [1, с. 39-45]. На регіональному рівні є також велика кількість угод, укладення яких мало на меті захист морського середовища окремого регіону чи держави.

Виходячи з викладеного **метою статті** є дослідження регіонального міжнародно-правового регулювання охорони та захисту морського середовища.

Виклад основного матеріалу. Перша регіональна регламентація захисту морського середовища від забруднення стала результатом укладення в 1974 р. рядом західноєвропейських держав Паризької Конвенції щодо запобігання забрудненню моря із джерел, розміщених на суші, дія якої поширюється на відповідний географічний регіон, що і дія Конвенції щодо захоро-

нення відходів 1972 р., яка була укладена в Осло. Створення конвенційного режиму, який би включав будь-яке джерело забруднення моря, так само і будь-який інший вид шкідливих речовин, було здійснено Балтійськими державами, які прийняли в 1974 р. в Гельсінкі Конвенцію щодо захисту морського середовища району Балтійського моря. Швидке забруднення вод Балтійського моря призвело в 1969 та 1970 рр. до встановлення контактів між прибережними державами. Конвенція застосовується до «регіону Балтійського моря», який включає власне Балтійське море, Фінську затоку і вхід до Балтійського моря [2, с. 169-178].

Балтійські держави підтримали держави Середземного моря. В лютому 1976 р. на конференції шістнадцяти середземноморських держав в Барселоні була прийнята Конвенція щодо захисту Середземного моря від забруднення, яка за багатьма параметрами нагадує Гельсінську Конвенцію. І в цьому випадку переговори, хоча вони і були дещо ускладненими у порівнянні з підготовкою Гельсінської конвенції, були проведені у порівняно короткий термін.

Барселонська конвенція, хоча і в більш загальному вигляді, стосується різних джерел забруднення Середземного моря. Вона містить також положення, які мають відношення до моніторингу, співробітництва в надзвичайних ситуаціях, пов'язаних із забрудненням та співробітництва в галузі науки і техніки [3, с. 45-52].

Для практичного здійснення конвенції Барселонська конференція прийняла два протоколи.

Протокол щодо запобігання забрудненню Середземного моря в результаті захоронення відходів із суден та літаків та Протокол про співробітництво в боротьбі із забрудненням Середземного моря нафтою та іншими шкідливими речовинами в надзвичайних ситуаціях.

Іншим успішним прикладом регіонального співробітництва було проведено в квітні 1978 р. Кувейтської регіональної конференції повноважених представників по захисту і розвитку морського середовища та прибережних районів, яка прийняла ряд документів, стосовно захисту району Перської затоки, який підпадає під значну загрозу забруднення в результаті видобутку в цьому районі нафти та її перевезення на танкерах. Конференція прийняла: План дій щодо захисту та розвитку морського середовища та берегових районів прибережних держав; Кувей-

тську регіональну конвенцію про співробітництво в справі захисту морського середовища від забруднення; протокол про регіональне співробітництво в боротьбі із забрудненням нафтою та іншими шкідливими речовинами в надзвичайних ситуаціях, а також ряд відповідних резолюцій [4, с. 76-79].

У відповідності до Конвенції, заснована регіональна організація по захисту морського середовища (ст. XVI-XVIII). Окрім вищезгаданих регіональних угод, розроблялись і продовжують розроблятися на даний час плани інших заходів на регіональному рівні, деякі з них здійснюються ЮНЕП у відповідності до його програми регіональних морів. Відповідні регіони включають Червоне море та Аденську затоку, Карибське море, Південно-східну та південно-західну частину Тихого океану, моря Західної та Центральної Африки, а також Східної Азії. Такий режим надає розпочатому півстоліття тому процесу нового, хоча ще і не завершеному змісту: розпочавши з регулювання забруднення, яке викликається якимось одним специфічним чинником з одного джерела забруднення, міжнародне договірне право охопить всі сторони забруднення моря, де б, з якого б джерела і як би воно не відбувалося.

Варто в той же час підкреслити, що дана обставина ніяким чином не применшує важливості регіональних заходів. Навпаки, може передбачити, що і в майбутніх зусиллях по запобіганню, скороченню, збереженню під контролем забруднення моря регіональне співробітництво займе в рамках глобального підходу центральне місце [5, с. 80].

Конвенція ООН з морського права, подібно до того, як це роблять регіональні конвенції, ділить «матеріальні зобов'язання» щодо запобігання забрудненню моря на дві категорії: загальні зобов'язання та зобов'язання, які стосуються окремих джерел забруднення. Що стосується загальних зобов'язань, які стосуються питання, що розглядається, то є стаття, яка гласить, що «держави зобов'язані захищати та охороняти морське середовище» (ст. 192). Ця фундаментальна норма відбиває головну задачу – закласти основи режиму загальної боротьби із забрудненням: всі держави, незалежно від розміру їхньої території, географічного положення чи особливих національних інтересів повинні нести відповідальність за запобігання, скорочення та збереження під контролем забруднення середовища [6, с. 95-100].

Незважаючи на деяку неясність, п. 2, ст. 194 Конвенції з морського права містить, тим не менше, загальні принципи, достатні для розв'язання проблеми забруднення морського середовища в цілому.

З неї, без сумніву, випливає, що держава несе відповідальність за транс територіальне забруднення, викликане приватною діяльністю, здійснюваною під її юрисдикцією чи контролем, незалежно від того, проявила чи ні вона «належну

турботу» про запобігання таким наслідкам. Що стосується практичного застосування, то формулювання пропозицій, що розглядається, видається надто загальним для того, аби можна було зробити висновок стосовно конкретних заходів ефективного захисту морського середовища [7, с. 15-20].

Як відомо, велика кількість забруднювачів потрапляє до моря з внутрішніх вод. За місцем свого походження такі води розділяються на чисельні річкові басейни, географічні кордони яких визначаються водорозділом між різними водними системами, кожна з яких складається з води, які течуть в спільний басейн.

В разі випадків договірної практика дотримувалась принципу справедливого використання водних ресурсів. Стосовно забруднення цей принцип замінює політику справедливої участі у використанні вод, що може означати певну заборону їх забруднення (чи повну свободу прибережних держав здійснювати забруднення). Рядом угод передбачається заснування спільних органів для контролю за встановленим режимом. Проте, як правило, такі органи поділяються обмеженими правилами. Часто це стосується також і двосторонніх угод заснованих на довготерміновому співробітництві у відповідних районах [8, с. 225-230].

Зрозуміло, що вразливість морського середовища в різних районах, морях може бути різною. Тому рівень встановлених для його захисту стандартів, придатний для більшості морських районів, для деяких районів може виявитися недостатнім. Для цих районів, в які входять моря, які мають обмежений зв'язок з океаном, і в яких судноплавство до того ж часто буває інтенсивним, повинні встановлюватися режими, які враховують їх особливі умови.

На такі «особливі райони» повинні не лише поширюватися загальні норми охорони морського середовища, але діяльність в них, враховуючи виняткову створювану нею тут небезпеку, повинна регулюватися більш суворими правилами.

Висновки. Таким чином можна зробити висновок, що хоча початкові елементи концепції «особливих регіонів» можна побачити вже в Конвенції по запобіганню забрудненню моря нафтою 1954 р., яка встановила «заборонені зони», своє оформлення вона отримала лише на Конференції ІМКО по запобіганню забрудненню моря 1973 р. В прийнятій на цій конференції Конвенції МАРПОЛ передбачені п'ять «особливих районів» – Середземне море, Балтійське море, Чорне море, Червоне море та район «заток» (Персидська затока) – хоча не всі ці регіони підпадають під одні і ті ж положення конвенції [9, с. 160-172].

Своєю чергою більшість регіональних конвенцій і ранніх міжнародно-правових актів універсального характеру розглядає природні ресурси більш вузько – «означає поновлю-

вані ресурси, тобто ґрунту, води, рослинний і тваринний світ» [10] (ст. 2) (Конвенція про охорону природи і природних ресурсів Африки (1968 р.)). Аналогічний підхід було застосовано у Декларації конференції в Стокгольмі (1972 р.) [11] було відзначено про «природні ресурси землі, включаючи повітря, воду, землю, флору і фауну, і особливо репрезентативні зразки природних екосистем» (принц. 2), хоча далі йшлося також про «непоновлювані ресурси землі» (принц. 5) та що навколишнє середовище природних ресурсів необхідно відрізнити від навколишнього середовища, створеного людиною (у п. 1 глави 1). Іноді в рамках одного цільового документу: в різних його частинах виділено різні види природних ресурсів. Так, Порядок денний в галузі сталого розвитку на період після 2015 р. спочатку зазначено про «виробництво і використання всіх природних ресурсів – повітря і землі, річок, озер і водоносних горизонтів, океанів і морів» [12], але далі про «раціональне використання природних ресурсів нашої планети. Тому ми сповнені рішучості зберегти і раціонально використовувати океани і моря, прісноводні ресурси, а також ліси, гори і посушливі землі і оберігати біорізноманіття, екосистеми і дику флору та фауну» [11].

Література

1. Шемшученко Ю. С. Охрана морской среды // Юридическая энциклопедия: В 6 т. / Ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 2002, С. 104.
2. Ефремов В. С., Ефремов Н. В. Международное морское право о защите и сохранении морской среды. В кн.: Международно-правовой режим использования научно-исследовательских судов: Научное издание / Кол. авторов, рук. авт. кол. А. А. Щипцов. К.: «Наукова думка», 1996. 383 с.
3. Чечот Д. М. Как защитить свое право (Юридические советы гражданам) / Д. М. Чечот. М.: Юрид. лит., 1988.
4. Стукаленко О. В. Соотношение понятий «административно-правовая охрана» и «административно-правовой правовую защиту». URL: http://www.rusnauka.com/9_KPSN_2011/Pravo/2_83407.doc.htm
5. Соколова А. К. Правовая охрана, использование и воспроизводство вод // Экологическое право Украины: учеб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А. П. Гетьмана, М. В. Шульги. Х.: Право, 2009.
6. Задорожний А. В. Международное право окружающей среды. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т междунар. отношений. К.: Вид. дом «Лучи», 2010. (Б-ка кафедры международного права).
7. Лейст О. Э. Санкции и ответственность по советскому праву: (теоретические проблемы) / А. Э. Лейст. М.: Изд-во МГУ, 1981.
8. Резолюция ГА ООН «Принципы, що стосуються дистанційного зондування Землі з космічного простору» (1986 р.). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_596.
9. African Convention On The Conservation Of Nature And Natural Resources (1968). URL: <http://www.kenyalaw.org/treaties/treaties/37/AFRICAN-CONVENTION-ON-THE-CONSERVATION-OF-NATURE-AND>.
10. Декларация Конференции Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды(1972г.). URL:http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml
11. A/RES/70/1. Резолюция ГА ООН «Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года» 25 сентября 2015 г. URL: <http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/70/1>. С. 4
12. A/RES/70/1. Резолюция ГА ООН «Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года» 25 сентября 2015 г. URL: <http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/70/1>. С. 11.
13. Handl, G. International liability of states for marine pollution / G. Handl / Canad. Yb. Intern. Law. 1983. Vol. 21.
15. UN Doc. A/CONF. 62/WP.
16. UNCLOS-III. Offi c. Rec. 1978. Vol. 10.

Анотація

Миронюк А. І. Регіональні міжнародні угоди про охорону та захист морського середовища. – Стаття.

Розглянуто питання регіонального міжнародно-правового регулювання охорони та захисту морського середовища як окремої екосистеми. Проаналізовано положення Конвенції ООН з морського права 1982 р. про відповідальність держав за невиконання зобов'язань з охорони морського середовища.

Ключові слова: морське середовище, охорона та захист морського середовища, морська екосистема, Конвенція ООН з морського права.

Аннотация

Миронюк А. И. Региональные международные соглашения об охране и защите морской среды. – Статья.

Рассмотрены вопросы регионального международно-правового регулирования охраны и защиты морской среды как отдельной экосистемы. Проанализированы положения Конвенции ООН по морскому праву 1982 г. об ответственности государств за невыполнение обязательств по охране морской среды.

Ключевые слова: морскую среду, охрана и защита морской среды, морская экосистема, Конвенция ООН по морскому праву.

Summary

Myroniuk A. I. Regional international agreements for the protection and protection of the marine environment. – Article.

The issue of regional international legal regulation of protection and protection of the marine environment as a separate ecosystem is considered. The provisions of the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea on the Responsibility of States for Failure to Obligate Marine Conservation are analyzed.

Key words: marine environment, protection and protection of the marine environment, marine ecosystem, UN Convention on the Law of the Sea.